

אוצרות המזוזהים

יום הכיפורים

ביאורים ועיונים במהות עיצומו של יום הכיפורים וכפרתו



של ישראל וקודשא-ברוך-הוא הוא בגלוי, ואז סוגר הקב"ה את כל השערים, ונשארים עמו יחדיו רק נשמות ישראל – "ישראל ומלכא בלחודדיה".

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ד עמ' 1154. ספר השיחות תשמ"ז עמ' 2 ואילך)



תקיעה אחת – שופר גדול

מנהג ישראל לתקוע בשופר בסיום תפילת נעילה תקיעה אחת. ומבאר בזה כ"ק רבינו הזקן נ"ע (לקו"ת דרושים לר"ה ס, ג), וזה לשונו הק': "ולכן תוקעים ביוהכ"פ אחר נעילה תקיעה אחת והוא מבחינת שופר גדול. כי תקיעות דראש השנה זהו בחינת שופר סתם כו' אבל ביוהכ"פ . . היינו בחינת התגלות זו דשופר גדול".

ביאור דבריו הקדושים:

בנוגע לתקיעת שופר, מבואר בכמה מקומות – שתוכנה הפנימי של התקיעה הוא 'קלא פנימאה' של הנשמה. דפנימיות הנשמה אינה באה לידי ביטוי ב'אותיות הדיבור', אלא ב'צעקה' פנימית, המתבטאת בתקיעה, שהיא "קול פשוט" דווקא (ראה משל הבעש"ט על ענין תקיעת שופר שהובא ב'המשך' וככה תרל"ז פ"ע. דרושי ר"ה בלקו"ת, ובכ"מ).

וזהו מה שנפסק להלכה ש"כל הקולות כשרים בשופר" (ר"ה כז, ב. טושו"ע סתקפ"ו ס"ו). כי, כנ"ל, התקיעה בשופר היא "קלא פנימאה" של הנשמה, שהוא "קול פשוט". לכן, אין נוגע כאן 'סוג' ו'ציור' הקול, אלא עצם קול השופר.

ועל פי זה תובן מעלת תקיעה זו דנעילת יום הכיפורים על התקיעות דראש השנה:

התקיעות דראש השנה, שהם מאה קולות, ובכמה סוגי קולות (תקיעה שברים תרועה וכו') – הנה אף שנקראים הם "קול פשוט" לגבי קול של דיבור, ואפילו לגבי קול דכלי נגינה, מכל מקום, כיון שיש בהם ריבוי תקיעות ובאופנים שונים – יש בהם עדיין איזה עניין של 'ציור' והגדרה מסוימת, ואין זה מורה על הצעקה הכי פנימית של הנשמה שהיא 'קול פשוט' – שאינו יכול להתבטאות בשום 'ציור' והגדרה.

משא"כ התקיעה בסיום תפילת נעילה, שאז מתגלית הנשמה באופן הכי נעלה – הרי היא "תקיעה אחת" פשוטה, המורה על הצעקה הפנימית של עצם הנשמה, שהיא למעלה מכל 'ציור' והגדרה, אפילו מה'ציור' שבקולות השופר דראש השנה.

ובזה מבוארים דברי רבינו הזקן האמורים, דתקיעות ראש השנה הן בבחינת "שופר" סתם, אך התקיעה הגדולה שתוקעים לאחר תפילת נעילה, שהיא תקיעה אחת פשוטה – הרי היא תכלית העילוי דתקיעת שופר, והיא בבחינת "שופר גדול" מעין האמור לעתיד לבוא "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול כו'".

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ד עמ' 96)

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת יום הכיפורים הבא עלינו ועל כל ישראל לסליחה ולכפרה, מתכבדים אנו להגיש בפני קהל שוחרי התורה ולומדיה, קונטרס 'אוצרות המועדים' – יום הכיפורים, ובו מבחר עיונים וביאורים בענייני יום הכיפורים ועבודת התשובה, מלוקטים מתורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש וצוקצ"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ולפעמים בעת העיבוד הושמט ריבוי השקו"ט בפרטי הענינים והרחבתם עם המקורות כפי שהם מופיעים במקורם, ובפרט במדור "עיונים", שמופיעים כאן רק עיקרי הדברים, ויש להיפך, אשר הביאורים נאמרו בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים, וימצא טוב, ויזכר לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.



ויהי רצון שתתקבל תפילתנו (בנעילת יוה"כ) "שערי שמים פתח, ואוצרך הטוב לנו תפתח, תושיע וריב אל תמתח, והושיענו אלקי ישענו".

בברכת התורה,
מכון אור החפידות

בין כסה לעשור ה'תש"פ

נקראת בשם "נעילה".

והנה כפי שלומדים בפשטות, טעם השם "נעילה" הוא משום שזמן זה הוא זמן נעילת שערי שמים, ואז השערים ננעלים בעדנו, ואנו נשארים בחוץ. אך באמת יש לומר, שעל פי התוכן הפנימי דתפילה זו, יבואר עומק חדש בזה.

ביאור הדברים:

מבואר בספרים, שחמש תפילות יום הכיפורים הן כנגד חמש הדרגות דהנשמה: נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה (ראה לקו"ת פנחס פו, ב. ועוד). ובהתאם לזה, הרי התפילה החמישית, תפילת נעילה – על ידה מתגלית בחינת 'יחידה' שבנפש.

מהי 'יחידה' שבנפש?

הנה, מבואר בכתבי האריז"ל ש"יש ניצוץ קטן מאוד שהוא בחינת אלקות. . . וזה הניצוץ מתלבש בכח ניצוץ אחד נברא. . . הנקרא יחידה כו" (ע"ח שער דרושי אבי"ע פ"א. הובא ונתבאר בלקו"ת ראה כז, א. ועוד). והיינו, שבכל אחד מישראל, מבלי הבט על מעמדו ומצבו בקיום התורה והמצוות, יש בו "ניצוץ" של קדושה הדבוק תמיד בשרשו ומקורו בהקב"ה, ועומד תמיד ברצון ותשוקה לידבק בקב"ה (ראה תניא פ"ח-י"ט, ובהנסמן במקור הדברים).

ו"ניצוץ" זה נקרא 'יחידה' כי הוא קשור תמיד ל"יחידו של עולם", ועבודתו היא באופן של "יחידה ליחדך" (נוסח 'הושענות') – שקשורה תמיד ביחיד שלמעלה.

ובחינה זו נמצאת אצל כל אחד מישראל, אפילו אצל "קל שבקלים", ואין דבר בעולם שיוכל לבטל התקשרות בחינה זו דהנשמה בקב"ה.

והנה, יום הכיפורים נקרא בכתוב בשם "אחת בשנה" (ס"פ תצוה. אחרי טז, לד). ומצינו, דמבואר בתוס' (ד"ה עד אחת – מנחות יח, א) בנוגע להביטוי "עד אחת", שפירושו – "עד הנפש שנקראת יחידה". ועל פי זה מבואר בספרים, שענינו של יום הכיפורים הוא גילוי ה"יחידה" שבנפש. היינו, שביום הכיפורים מאיר ומתגלה אצל כל אחד מישראל קשר זה של הנשמה עם הקב"ה, הגורם לאדם להיות תמיד בתשוקה ודביקות לידבק בקונו, ו"חבוקה ודבוקה בך יחידה ליחדך" (ראה עטרת ראש שער יו"כ פ"ב ואילך).

וזמן התגלות בחינה זו בייחוד, הוא בתפילת נעילה – התפילה החמישית של יום הכיפורים, שהיא כנגד בחינת ה'יחידה' שבנפש (כנ"ל). דאז מתגלה הייחוד המוחלט של הנשמה בקב"ה.

ועל פי זה יש לבאר, ששם תפילה זו – "נעילה", אינו על שום שנועלים השערים בעדנו, ואנו נשארים בחוץ, אלא אדרבה:

בזמן תפילת נעילה, שאז מתגלית בחינת ה'יחידה' ש"חבוקה ודבוקה בך", אזי היחוד

קובץ זה יוצא לאור לזכות
הני לומדי ותמכי אורייתא, רודפי צדקה וחסד,
ראשונים לכל דבר שבקדושה
ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה
והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו
ולזכות אביהם ה"ה הרב החסיד
ר' מאיר שי'
זאנאץ
ס. פאולו ברזיל

יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו, תמיד כל הימים



Or Hachasidus
Head Office
1469 President St. #BSMT
Brooklyn, NY 11213
United States
(718) 534-8673
מכון אור החסידות
סניף ארץ הקודש
ת.ד. 2033
כפר חב"ד 6084000
03-738-3734
Likras@likras.org

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,
הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטנוב, הרב מנחם טייטלבוים,
הרב רפאל לבנוני, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

תוכן הענינים

מחזותו של יום.....ה

'עיצומו' של קשר מיוחד

מכיון ש"כפרה" אין פירושה מחילת העונש בלבד, אלא היא לשון קינוח, שמקנה לכלוך החטא, כיצד אפוא נפעלת כפרת הנפש ביום הכיפורים על-ידי "עיצומו של יום"? / בשלמא מחילת העונש - שפיר אפשר לומר דיום הכיפורים מעביר את העונש; אבל היאך מסלק "עיצומו של יום" את הפגמים? / ומדוע אפילו למלאכים אסור היה להיות בקודש הקודשים בשעת עבודת הכהן הגדול? ביאור במהותה ואיכותה הנפלאה של כפרת היום הקדוש, באמצעות ביאור באופני התקשרותם של ישראל עם הקב"ה והמדרגה הנעלית המתגלית ביום הכיפורים

לקוטי שיחות ח"ד ע' 1149 ואילך

חידושי סוגיות.....יא

גדר הכפרה והתשובה דיוהכ"פ

יקדים דלהרמב"ם ע"כ צריך לחלק בין שער לכפרת היום / יכריח דלהרמב"ם ב' סוגי כפרה איכא / יבאר מהות ב' אופני הכפרה שברמב"ם, כפרה על מעשה האיסור וכפרה על הגברא / יסיק דאף בהתשובה איכא ב' אופנים אם הוא רק תנאי שלא יהי' אינו שב או דבעינן לתשובה ממש / מיישב שי' הרמב"ם בכפרת שער, ועפ"ז יבאר מחלוקת רבי ורבנן / דין כפרת מבעטים בזמן הבית

לקוטי שיחות חכ"ז ע' 124 ואילך

פנינים ועיונים קצרים.....יט

◊ מאי טעמא על אלו אין יום הכיפורים מכפר?

◊ ביום הכיפורים אין 'רעש'

◊ מדוע רק ביוהכ"פ מתירים התפילה עם העבריינים?

◊ נעילת שערים - בפני מי?

◊ תקיעה אחת - שופר גדול

יום הכיפורים

כא

מדוע רק ביוהכ"פ מתירים התפילה עם העבריינים?

"ליל יום הכיפורים... מתירים לכל העבריינים... כדי שנוכל להתפלל עמהם באגודה אחת. שאמרו חכמים כל תענית ציבור שאין בה ממושעי ישראל אינו תענית, שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה הכתוב עם סמני הקטורת"¹¹.

וצריך להבין: כיון שעניין צירוף העבריינים אמור אודות "כל תענית ציבור שאין בה ממושעי ישראל" - מאי טעמא עבדינן הכי ביום הכיפורים לבד ולא בשאר תעניות?

ויש לבאר, על-פי פנימיות הדברים:

הלשון "אגודה אחת" מורה, שההתאחדות עם ה"עבריינים" היא באופן נעלה ביותר, עד שנחשבים הם כדבר אחד מאוחד עם כלל ישראל. ולכן, כיון שהמדובר כאן הוא ב"עבריינים", שגם בעת שנאחד אותם עימנו יישארו כ"עבריינים" - הרי במשך כל השנה, אין אפשרי לעשות עימהם "אגודה אחת";

רק ביום הכיפורים - בו מתגלית אצל כל אחד מ ישראל (גם מי שהוא עדיין "עברייני") עצם נשמתו - ומצד עצם נשמתם (אשר בה אין פוגם החטא, ונותנת היא תמיד מאוחדת ודבוקה בו ית'¹²) הרי כל ישראל מאוחדים באופן שוה, וכולם הם כמציאות אחת - לכן, אז דוקא אפשרי לאחד אף את ה"עבריינים" עם כל ישראל כ"אגודה אחת".

ומרומז זה בטעם הנזכר לעיל "שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה הכתוב עם סמני הקטורת" - דהלא הקטורת היא העבודה העיקרית דיום הכיפורים, וצריכה להיות "דקה מן הדקה" - שזה רומז לבחינת "דקה מן הדקה" (הנקודה הפנימית ביותר) שבנשמה - עצם הנשמה, המתגלית ביום זה; ובעבודת 'קטורת' זו - אפשר לצרף את ה"חלבנה", ולהתפלל אף עם העבריינים.

(ע"פ לקוטי שיחות ח"י"ט ע' 303)



נעילת שערים - בפני מי?

יום הכיפורים הוא היום היחיד בשנה שנתחייב בחמש תפילות, והתפילה החמישית

11) שו"ע רבינו הזקן (מטוש"ע) ר"ס תריט.

10) ראה תניא ספכ"ד.



'עיצומו' של קשר מיוחד

מכיון ש"כפרה" אין פירושה מחילת העונש בלבד, אלא היא לשון קינות, שמקנה לכלוך החטא, כיצד אפוא נפעלת כפרת הנפש ביום הכיפורים על-ידי "עיצומו של יום"? / בשלמא מחילת העונש - שפיר אפשר לומר דיום הכיפורים מעביר את העונש; אבל היאך מסלק "עיצומו של יום" את הפגמים? / ומדוע אפילו למלאכים אסור היה להיות בקודש הקודשים בשעת עבודת הכהן הגדול?

ביאור במהותה ואיכותה הנפלאה של כפרת היום הקדוש, באמצעות ביאור באופני התקשרותם של ישראל עם הקב"ה והמדרגה הנעלית המתגלית ביום הכיפורים

דהנה, כפרת יום הכיפורים נתייחדה בכך - שאין פעולתה על-ידי התשובה ועבודת האדם, אלא קדושת היום עצמה היא המכפרת. כדאמרין²: "עיצומו של יום הכיפורים מכפר".

ואף דבגמרא³ מצינו פלוגתא בין רבי ורבנן בנוגע לעשיית תשובה ביום הכיפורים - דרבנן סברי "יום הכיפורים אין מכפר אלא על השבים", ורבי סבר "בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה

המבקש ליתן את הדעת ולתנות תוקף קדושת היום דיום הכיפורים, יציין בודאי כי המייחד אותו קודש קודשים הוא עניין הכפרה, כשמו - יום הכיפורים. וכדברי הכתוב: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתכם לפני ה' תטהרו".

כפרה זו, אין עניינה רק סליחה ומחילה על חטא ועוון. יסודה של הכפרה דיום הכיפורים עמוק הרבה יותר, והוא מבוסס על גילוי עומק שייכותם של ישראל לאביהם שבשמים ביום הקדוש.

(2) שבועות יג, א.

(3) שם.

(1) אחרי טז, ל.

ביום הכיפורים אין 'רעש'

בכל השנה כולה, כשנכנס הכהן-גדול לקודש, היה לבוש במעיל שבשוליו היו פעמונים, כדי שיהיה "ונשמע קולו בבואו אל הקודש"⁶. משא"כ ביום הכיפורים, נכנס הכהן-גדול לקודש הקודשים בבגדי לבן, שלא היו בהם פעמונים⁷.

ויש לעיין בזה - דכיון שבכל השנה "ונשמע קולו" הוא תנאי עיקרי ומעכב בכניסתו לקודש ("ונשמע קולו בבואו אל הקודש" . ולא ימות") - מאי טעמא ביום הכיפורים אין צריך לזה?

ויש לבאר - בדרך הדרוש:

מבואר בתורת החסידות⁸, דאף שבדרך כלל, עבודת ה' היא באופן ד"לא ברעש ה'", הנה מכל מקום, עבודת בעלי תשובה היא ברעש. כי כיון שבורח הוא מן הרע - מקום המות והטומאה, לכן עבודתו היא ברעש, וכדוגמת הבורח מסכנה, שבורח הוא בזעקה ובקול גדול.

ועל-פי זה יש לבאר, דמה שכניסת הכהן גדול אל הקודש (בכל השנה) היא באופן ד"ונשמע קולו", הרי זה מפני שנכנס הוא כשלוחם של כל ישראל, גם אלו שהם בדרגות נמוכות¹⁰ - ולכן צריך שיהיה "ונשמע קולו בבואו אל הקודש" להראות שגם אלו שעבודתם ברעש גדול - הבעלי תשובה, נכנסים עמו.

אך זהו בכל השנה כולה, כשיש מקום לחטאים ועוונות, ר"ל, דאזי יש כאלו שעבודתם היא ברעש, בבריחה מן הרע. אולם ביום הכיפורים, שבו מתגלית בכל אחד מישראל עצם נשמתו, שבה אין פגם דחטאים ועוונות כלל וכלל - אזי נכנס הכהן-גדול אל הקודש בלא רעש, כי אז עומדים כל בני ישראל בתכלית הביטול לקב"ה - "בקול דממה דקה".

(נ"פ לקוטי שיחות חפ"ז ע' 338)



(6) תרומה כח, לה.

(7) אבל להעיר מרש"י יומא (מד, סע"ב) דביוהכ"פ היתה "טבעת" . שמקשקש ומשמיע קול משום ונשמע קולו בבואו וגו'. וראה ר"ח, תוס' ותו"י שם.

(8) ספר המאמרים תרצ"ט עמ' 2 ואילך, ובכ"מ.

(9) מלכים-א יט, יא.

(10) כמרומו בכך שהפעמונים היו בשוליו המעיל.



מאי טעמא על אלו אין יום הכיפורים מכפר?

מבואר בגמרא¹, דאף ש"על כל עבירות שבתורה יום הכיפורים מכפר" גם בלא תשובה² (לשיטת רבי), הנה על "כרת דיומא" – באם עובר על איסור העינוי ומלאכה דיום הכיפורים עצמו – אין יום הכיפורים מכפר.

ובטעם הדבר, מבאר הגאון הרגצ'ובי³ – דהיינו מפני ש"אין קטיגור נעשה סניגור": כיון שיום הכיפורים הוא הגורם שיחשבו עניינים אלו לחטא, אין שייך שיהיה הוא עצמו המכפר עליהם.

והנה, בנוסף ל"כרת דיומא" ישנם עוד ג' דברים עליהם אין יום הכיפורים מכפר (בלא תשובה): "פורק עול, ומגלה פנים בתורה, ומיפר ברית בבשר"⁴. ואף שילפינן להו מקראי, יש לבאר ולתת בכך טעם – מה נשתנו עבירות אלו, שעליהן דוקא אין יום הכיפורים מכפר?

ויש לבאר:

סיבת הכפרה דיום הכיפורים היא – מפני שבו מתגלה עומק ההתקשרות של נשמת כל איש ישראל בקב"ה, עד שאין כל חטא ועוון פוגמים בהתקשרות זו, ונותרת היא תמיד בתקפה; דבעת שמתגלית התקשרות עמוקה זו, בה לא פגמו החטאים מתחילה – מתכפרים חטאי ישראל.

ולפי זה, מה שב"כרת דיומא" אין יום הכיפורים מכפר – היינו מפני שבכך שמחלל את יום הכיפורים גופיה, הרי הוא מנגד לגילוי ההתקשרות שבו (שהיא סיבת הכפרה); ועל-פי זה מבואר גם בנוגע לג' החטאים הנ"ל – כי כיון שהם עניינים הפוגעים בכללות התקשרות האדם בקב"ה⁵, הרי בכך 'מנגד' הוא לגילוי ההתקשרות דיום הכיפורים, ולכן אין ביכולתו לכפר עליהם.

(ע"פ לקוטי שיחות ח"א ע" 3)

(1) שבועות יג, א.

(2) יומא פה, ב.

(3) צפ"נ הל' יבום פ"ד ה"כ בסופו.

(4) שבועות שם.

(5) ראה פירש"י שבועות שם.

אוצרות המועדים

דלכאורה יש לדקדק בלשונם, דהרי ראש-השנה ויום הכיפורים הינם גם כן בכלל ה"עשרה ימים", והוה להו למימר – "עשרה ימים שמראש השנה ועד יום הכיפורים", ולמה קראו לעשרת ימי תשובה – ימים "שבין ראש השנה ליום הכיפורים"?

ומכאן, דאף שראש השנה ויום הכיפורים נכללים גם כן בעשרת ימי התשובה, אין זהו עיקר עניינם. אלא עניינם העצמי והעיקרי גבוה ונעלה מלהיות נכלל בעשרת ימי תשובה.

וכפי שנתבאר בנוגע לראש-השנה (אוצרות המועדים ראש השנה), שיש בו שני עניינים: (א) עניינו העצמי: "תמליכוני עליכם"⁶ – עבודת הכתרת המלך הקב"ה וקבלת עולו על-ידי ישראל; (ב) עבודת התשובה, בתור אחד מעשרת ימי תשובה – כן הוא גם יום הכיפורים: (א) עניינו העצמי הוא בכך ש"עיצומו של יום" מכפר; (ב) בנוסף, הוא גם חלק מן ימי התשובה.

ולכן אמרו "עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים" – כי מעלת התשובה דימים אלה, אינה באה אלא "בין ראש השנה ליום הכיפורים", כלומר בין המעלה העצמית דראש השנה והמעלה העצמית דיום הכיפורים; שהרי העניין העצמי דראש השנה ויום הכיפורים, רם ונישא במאוד מן מעלת התשובה.

ובסדרן של דברים – הנה ראש וראשית לעשרת ימי התשובה צריך תחילה

יום הכיפורים מכפר";

הנה גם לרבנן – אין הפירוש דהתשובה היא המכפרת ולא "עיצומו של יום", אלא גם רבנן סברי ש"עיצומו של יום" הוא המכפר – דכפרה זו הבאה על-ידי "עיצומו של יום", אין האדם יכול להשיגה באמצעות תשובתו; ולא פליגי אלא היאך זוכים לכפרת "עיצומו של יום": לרבי הרי זה גם בלא תשובה, ולרבנן כפרה זו היא חלקם של ה"שבים" דוקא.

[וכן מוכח מלשון הרמב"ם בדין זה⁷, "ועצמו של יום הכיפורים מכפר לשבים" – דאף שפסק כרבנן שהכפרה היא "לשבים" דוקא, דייק בלשונו לומר: "ועצמו של יום הכיפורים מכפר". הרי חזינו, דאף לרבנן הכפרה אינה על-ידי התשובה, אלא מ"עצמו של יום"].

ונמצא, דלכולי עלמא, עיקר הכפרה דיום הכיפורים היא כפרת "עיצומו של יום" – דהיא נעלית ונשגבה מן הכפרה שעל ידי התשובה גרידא.

יום הכיפורים נעלה מלהיות 'יום תשובה'

עניין זה, ש"עיצומו" של יום הכיפורים הינו רם ונישא מאוד ממעלת התשובה, שמעינן גם מדרשת חז"ל⁸ על הפסוק "דרשו ה' בהמצאו"⁹ – "אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים".

(4) הל' תשובה פ"א ה"ג.

(5) ר"ה יח, א.

(6) ישע"י נה, ו.

(7) ר"ה טז, א.

על הגברא), הפסיד גם כפרת השעיר המסובבת מתוקף היום³⁰.

ובזה יומתק ויתורץ לשון הרמב"ם, ש' בההלכה הנ"ל בהל' שגגות (פ"ג ה"י) ד"אין יוה"כ כו' מכפרין אלא על השבים המאמינים בכפרתן, אבל המבעט . . ביום הכיפורים אין יוה"כ מכפר עליו, שלכאורה ה' אפשר לתמוה בזה מפני מה הדגיש הא ד"אין יוה"כ מכפר" להמבעט, הא מיירי בזמן הבית דעיקר הכפרה היתה בעבודת השעיר ולא בעיצומו של יום³¹ (וכנ"ל, דאז ה' זה "בכלל מאתים מנה"), והו"ל להדגיש שהשעיר אינו מכפר למבעטים (ולא שהיום אינו מכפר למבעטים).

אמנם להנ"ל מחזור הוא, דאף בזמן הבית הא דאינו מכפר השעיר למבעטים

(30) ובאר"א י"ל ש"מבעט" אינו יכול לבטל כפרת השעיר כלל, כ"א רק כפרת היום בלבד, והנפק"מ של דין מבעט בזמן הבית הוא רק לענין כפרת יוה"כ על חייבי אשמות תלוין (ובסיום ההלכה "וכן המבעט ביום הכפורים כו' פ"כך אם נתחייב באשם תלוי כו'") – שכפרה זו היא (לא מצד השעיר, אלא) מצד היום, כדיוק לשון הרמב"ם בהלכה שלפנ"ז (בנוגע לכפרה זו) "שכל היום מכפר . . אם לא כפר לו יום הכפורים". ע"ש.

(31) ראה לעיל הערות 10, 11.



להכתיר את הקב"ה למלך ("תמליכוני עליכם") ולקבל עול מלכותו ית'; לאחר מכן באה עבודת התשובה; והסיום וחזרת דימי התשובה הוא – יום הכיפורים, בו זוכה כל אחד לכפרה שנתית מעבודת התשובה שלו, וכמו שנתבאר.

"עיצומו של יום מכפר" – הכיצד?

אלא שבגופו של עניין, צריך להבין – היאך "עיצומו של יום הכיפורים" מכפר?

דהנה, "כפרה" אין פירושה מחילת העונש בלבד, אלא "היא לשון קינוח, שמקנח בַּבִּיחַ החטא"⁸; ולפי זה קשה: היאך נפעלת כפרת הנפש על-ידי "עיצומו של יום"?

דהנה, בשלמא העושה תשובה, ומתחרט על מעשה העבירה שעשה – הלא בזה מעביר את התענוג שהיה לו מן העבירה, ובכך מקנח ומנקה את נפשו מן הרע שנדבק בה⁹. ותכלית הכפרה היא – כשעושה תשובה מאהבה, דאז זדונות נהפכין לו לזכיות¹⁰;

מיהו "עיצומו של יום" – הלא אין בו פעולת ניקוי וקינוח, כבחרטה וידידי; ואיך יכפר את הנפש מפגמיה? ובשלמא מחילת העונש – שפיר אפשר לומר דיום

(8) אגרת התשובה (בספר התניא), פ"א.

(9) ובזה גופא: החרטה היא הריגת נפש הקליפה, והידידי – הריגת גוף הקליפה. כמבואר בדרך מצותיך, מצות וידוי ותשובה לח, ב.

(10) יומא פו, ב. והיינו מפני שעוונות אלו הביאוהו לידי צימאון גדול יותר לשוב לקב"ה, כמבואר בתניא פ"ז.

הכיפורים מעביר את העונש; אבל היאך מסלק "עיצומו של יום" את הפגמים?

[ואף דביום הכיפורים ישנה גם עבודת התשובה, שהרי הלכה כרבנן דאין יום הכיפורים מכפר אלא "לשבים" – הרי נתבאר לעיל, דהכפרה שמצד "עיצומו של יום" נעלית במאוד מן הכפרה שעל-ידי תשובה. וכיון שכן, אין שייך שתבוא כתוצאה מן עבודת התשובה של האדם].

שלוש מדרגות התקשרות

בכדי להבין מהות הכפרה ד"עיצומו של יום" – יש להקדים תחילה, דבהתקשרותם של ישראל עם הקב"ה ישנן כמה דרגות: (א) הקשר שבקיום רצונו ית'. דכאשר מקיים היהודי מצוות ה', ונושא עליו עול מלכותו ית' להיות מוכן לקיים רצונו ית' ככל אשר יצוה – נעשה קשור בזה עם הקב"ה, מצוה המצוות.

(ב) הקשר המתגלה בעבודת התשובה. דגם כאשר לא קיים רצונו ית' ח"ו, ופרק מעל צווארו עול מלכותו ית' – מכל מקום צר לו הדבר, והיטב חורה לו, עד שבא לידי תשובה. שזהו קשר פנימי ועמוק עם הקב"ה, שנותר בקיומו גם בעת שנפסק, כביכול, הקשר שעל-ידי קיום רצונו ית'¹¹.

והנה אף שקשר זה הוא פנימי ועמוק יותר מן הקשר התלוי בקיום המצוות,

(11) וכן בעליונים – מגעת התשובה למעלה מקיום המצוות. שהמצוות הן רצונו ית', והתשובה מגעת בבחינה שִׁמְעָה מהרצון דמצוות, "בעל הרצון". ולכן מכפרת התשובה על כל העבירות (לקוטי תורה פ' אחרי כו, ג. דרך מצותיך מצות וידוי ותשובה. ובכ"מ).

אמנם גם קשר זה – מוגבל הוא. דהרי סוף סוף הוא בא לידי ביטוי בדבר מסוים – עשיית האדם תשובה.

ג) למעלה מכל זה, הוא הקשר העצמי דעצם הנשמה בעצמותו יתברך. דכל איש ישראל מעצם טבעו ותולדתו, נשמתו היא "חלק אלוהה ממעל ממש"¹², והיינו, שהיא מציאות אחת ממש עם מציאות הבורא ("ישראל וקוב"ה כול"א חד"¹³), וממילא – נמצאת היא תמיד במצב ד"חבוקה ודבוקה בכ"י¹⁴ – שאף בהיותה מלוכשת בגוף הגשמי היא מציאות אחת עימו ית'.

קשר זה, כיון שהוא קשר עצמי, בעצם קיומו של איש הישראלי – אין כל מדידה והגבלה בקיומו, ואי אפשר להגדירו בהגבלה של מקום או זמן, של איכות או של כמות; קשר זה אינו בא לידי גילוי באמצעות איזו תנועה נפשית נעלית ככל שתהיה, גם לא בתנועה דתשובה, ואינו נפעל באמצעות פעולה ועבודה – כי כל פעולות האדם, רמות ונעלות ככל שיהיו, מדודות הן, והרי קשר זה אינו מדוד ואינו מוגבל בשום דבר.

מלכתחילה אין כל פגם

והנה, כיון שהתקשרות עצמית זו נעלית מכל פעולה ומדידה – לכן, כשם שאינה יכולה להיעשות על-ידי עבודת האדם, כך לא ניתן להחליש אותה ולפגום

אוצרות המועדים

בה באמצעות העדר העבודה או עבירות. במדריגה זו של התקשרות – אין הפגמים והחטאים 'נוגעים' בה.

וזהו הטעם ד"עיצומו של יום הכיפורים מכפר": ביום הכיפורים מתגלית בכל אחד מישראל ההתקשרות העצמית של עצם נשמתו בקב"ה, ובמדרגה זו הרי מלכתחילה אין שייך שיהיו פגמים ומסכים המבדילים, ח"ו, בינו לבין אלוהיו.

[והפלוגתא בין רבי ורבנן היא רק אם בכדי שעצם הנפש תבוא לידי גילוי צריך לתשובה – לרבנן גילוי מדרגה זו הוא "לשבים" דוקא¹⁵, ולרבי משקידש היום הרי זה מאיר בכל אחד ואחד מישראל, גם באם לא עשה תשובה].

ונמצא דאיכות הכפרה ד"עיצומו של יום", היא נפלאה שלא בערך מהכפרה שעל-ידי תשובה:

פעולת התשובה אינה אלא באותן דרגות בנפש בהן החטאים 'מגיעים' ופוגמים. ומכיון שבאותן דרגות יכול להיות פגם ומסך מבדיל בעד ההתקשרות שלו עם הקב"ה ח"ו – לכן צריך לפעול שתהיה כפרה לנפשו. והיינו ע"י שהתשובה יוצרת באדם – וכן למעלה במקור חוצבו – קשר עמוק יותר עם הקב"ה, השובר את המסכים המונעים בעד ההתקשרות.

(15) לתוספת ביאור טעם הדבר שהמשכת הענין דעיצומו של יום היא ע"י התשובה – עיין מאמר ד"ה וכל אדם, תשכ"ג, ס"ז, ובמ"מ שצויינו שם (נדפס בספר המאמרים מלוקט חלק א).

יום הכיפורים

(והוא בגדר "אינו שב") גם הוא סותר לכפרה, וא"א שיתכפר לו.

ובזה מיושב שפיר שינוי הלשונות בדבריהם, בדבריו רבי נאמר "על כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה". יום הכיפורים מכפר (שבועות שם. יומא פ"ק, ב), משא"כ בדברי רבנן נאמר "ויכול יהא יוה"כ מכפר על שבים ועל שאינם שבים כו' תלמוד לומר כו'". ולכאורה הי' לנו לתמוה מה ששינו בלשונם זה מזה. ולהמבואר לעיל הוא פשוט, דלרבי כפרת היום היא על מעשה העבירות ("על כל עבירות"), ולזה הוצרך ל"י להדגיש מה שמכפר אף בלא מעשה התשובה ("לא עשה תשובה"), משא"כ רבנן סברו דכפרת היום מכפרת רק על הגברא, והוצרכו להדגיש מה שאינו מכפר ל"שאינם שבים".

ך

דין כפרת מבעטים בזמן הבית

ויש להוסיף בכ"ז בעומק יותר, דהנה, בהשקפה ראשונה הי' אפ"ל שהגדר הנ"ל מה ש"שבים" מוכרח לכפרת הגברא שע"י היום (להסיר המונע, שלא יהי "אינו שב"), זהו דוקא בכפרת היום שהיא על הגברא. אבל אין זה מעכב בכפרת השעיר, ובמקום שאי"צ אף לתשובה (כמו בקלות) – יכפר אף ב"מבעט".

דעיקר גדר מבעט שהוא מונע להכפרה, הוא רק בכפרת הגברא שיש כאן כפרה לכל יחיד ויחיד, וא"א שיתכפר לו כשהוא מבעט. אמנם גדר כפרת

השעיר הוא בעוונות כל ישראל יחדיו, כנ"ל מלשונות הכתובים בזה. וכן הדגיש הרמב"ם ד"שעיר המשתלח לפי שהוא כפרה על כל ישראל²⁶. וא"כ, מגדר כפרת השעיר הסברא נותנת שיועיל בקלות אף למבעט (משא"כ באשם וקרבן שהוא כפרה פרטית הנה המבעט אינו מתכפר לו²⁷ אף שהוא כפרה על המעשה, כיון שסותר לכפרתו)²⁸.

אמנם לדינא, אף בכפרת שעיר, אדם המבעט בכפרה ה"ז מעכב. וטעם הדבר, דהנה, הרשב"א כ' (שבועות שם ד"ה קשיא אשמעתין) ד"עיקר כפרתו של שעיר המשתלח משום תוקפו של יוה"כ הוא". ויש לומר שאף להרמב"ם שחלק עליו, ו(כנ"ל) ס"ל דשעיר ועצמו של יום הם ב' גדרים, מ"מ, אף לדידי' כפרת השעיר היא מסובב ממעלת יוה"כ עצמו, דדוקא אחר שישנה למציאות דכפרת היום, "ביום הזה יכפר עליכם"²⁹ (כפרה על הגברא), אז שייך שהשעיר הנעשה ביום זה יוסיף לכפר גם על מעשי האיסור.

נמצא דמי שהוא מבעט, שלא נתכפרה לו כפרת עיצומו של יום (המכפרת

(26) ולא על כל יחיד ויחיד בפ"ע. ולהעיר מתור"ה מכפרים זבחים פח, ב בסופו.

(27) רמב"ם הל' שגגות שם. וגם אם עשה תשובה על החטא (כדברי הרמב"ם בהל' תשובה פ"א ה"א). וראה תור"ה דאי (שבועות יג, א) בסופו.

(28) אף שמשמע ברמב"ם שהקרבן כשר (צפע"נ על הרמב"ם הל' שחיטה פ"ד הי"ד קו, סע"א). וראה גם צפע"נ להל' כלאים פ"י הכ"ז (יו, סע"א ואילך). שו"ת צפע"נ דווינסק ח"ב סי"ח.

(29) ולהעיר מתור"כ פרשתנו עה"פ (טז, ל) ובקרבן אהרן שם.

(12) כמבואר בתניא פ"ב.

(13) ראה זח"ג עג, א.

(14) נוסח 'הושענות'.

”אינו שב”) נדרשת אף בקלות²³.

ועפ”ז יש לחדש בהא נחלקו רבי ורבנן גבי הכפרה דעיצומו של יום, די”ל שבזה גופא איפליגו, דרבי סבר שאף עיצומו של יום הוא מסוג כפרה המעולה שגם הוא בא לכפר אף על החטאים עצמם, ועוד סבר רבי דאי”צ לתשובה. ולזה תמיד מתכפר בלא תשובה, בין קלות בין חמורות. ורק במי שחלל יוהכ”פ עצמו, דסתור הכפרה על החטאים שע”י היום ע”י עשיית מעשה האסור כנגד היום עצמו, א”א שיתכפר לו²⁴ (וכן ב”אומר אחטא ויוה”כ מכפר” (יומא פ”א א)²⁵.

אמנם רבנן ס”ל (וכן נפסק להלכה) כהסברא דלעיל בארוכה, שכפרת היום היא רק על הגברא, ומי שלא עשה תשובה

(23) ע”פ כל הנ”ל בפנים י”ל דמ”ש הרמב”ם בה”ד (הברייתא דחלוקי כפרה – יומא פו, א) ”עבר על מצות ל”ת כו’ ועשה תשובה תולה ויוהכ”פ מכפר” – הו”ע נוסף בכפרת יוהכ”פ, מה שיוהכ”פ מכפר גם על העבירות ונכלשונו שם בתחילת ההלכה י”ש עבירות שהן מתכפרין לשעתן ויש עבירות שאין מתכפרין כו”]. וי”ל שאי”ז מה שיוהכ”פ מכפר על הגברא כ”א שיוהכ”פ בצירוף מעשה התשובה על החטא ה”ז מכפר על הל”ת. ובסגנון אחר: מצד תוקפו של יוהכ”פ התשובה נעלית יותר (ראה רמב”ם שם פ”ב ה”ז). ובארוכה בדרושי חסידות – ראה ס’ הליקוטים, דא”ח צמח צדק ערך יוהכ”פ. וש”נ), במילא נתכפר לו חטאו, שעבר על מצות ל”ת. ועצ”ע.

(24) יומא פז, א. וראה צפ”נ שם, שלכן לא תי’ בשבועות היכא משכחת לרבי כרת ביוה”כ שהוא באחטא ויוהכ”פ מכפר – כי לשניהם טעם אחד.

(25) וי”ל שזהו גם הטעם בהג’ ענינים שרבי אומר שאין יוהכ”פ עצמו מכפר. וראה רש”י שם.

(ד ראה לשון הרשב”א שהובא לקמן.

לט, ב¹⁹) דהשעיר ”מלכין עוונותיהם ש” ישראל²⁰, חזינן דפעולתו היא בכפרה על העבירות עצמן. וזה שהצריכו תשובה הוא רק כצירוף להמעשה דעבודת השעיר שיוכל לכפר על האיסור.

ועפ”ז אתי שפיר מ”ש הרמב”ם גבי כפרת שעיר, דבלא תשובה רק קלות מתכפרות ולא חמורות. דהא בענין זה של כפרה על מעשה האיסור שפיר הסברא נותנת לחלק בחומרת המעשה האסור, דלפי חומרתו היא כפרתו, ולזה פסק הרמב”ם דרך בחמורות נזקקין להצירוף של מעשה התשובה²¹. משא”כ בקלות²².

אמנם, גבי הכפרה דיוה”כ נאמר בכתוב (שם, ל) ”ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם, לפני ה’ תטהרו”, חזינן דהוא מגדר כפרה על הגברא החוטא, ובזה לא שייך לחלק בחומרת האיסור, דהא אין הכפרה על מעשה האיסור עצמו, ולכן לא חילק הרמב”ם בין חמורות לקלות, דכנ”ל התשובה הנדרשת בסוג כפרה זה אינה ע”מ לסייע בפעולת הכפרה, רק שאי אפשר כלל שיתכפר על הגברא במי שהוא מבעט כו’, והסרת המונע הלזה (שלא יהא

(19) וראה שבת פז, א – במשנה. יל”ש פרשתנו רמז תקעו. ועוד.

(20) ראה דרושים נחמדים למהר”ם שי”ף שנדפסו לאחר מ” חולין (בש”ס ווילנא) ד”ה שיר השירים כחוט השני.

(21) להעיר מגבורת ארי יומא שם (ושאר מקומות שבהערה 5) ששעיר בזמן הבית הוא במקום יסורין בזה”ל לחמורות.

(22) וע”ד החילוק בין עשה – לא זו משם כו’ – ול”ת כו’ שבכרייתא יומא ורמב”ם שבהערה הבאה.

אבל כפרת יום הכיפורים – הנה פעולתה היא על-ידי שמאירה דרגה כזו שמלכתחילה אין בה שום פגם, וממילא, הרי זו כפרה נעלית שלא בערך, המרוממת את הנפש למעמד חדש לגמרי, על-ידי שמתגלה בו עצם נפשו שתמיד, גם בשעת החטא, ”היתה באמנה איתו יתברך”¹⁶, ולא חטאה מעולם.

”ישראל ומלכא בלחודוהי”

התקשרות נעלית זו דישאל וקוב”ה המתגלית ביום הכיפורים, באה לידי ביטוי גם בעבודת הכהן גדול ביום הכיפורים:

מעיקרי עבודת היום הלא הוא הכניסה לפני ולפנים לקודש הקדשים, עליה נאמר¹⁷: ”וכל אדם לא יהיה באהל מועד בכואו לכפר בקודש”. ובירושלמי איתא על זה¹⁸: ”אפילו אותן שכתוב בהן ודמות פניהן פני אדם”. כלומר, דאפילו ”חיות הקודש” (עליהן נאמר לשון זה), שהם מלאכים היותר נעלים¹⁹ – אין מקומן בקודש הקדשים בשעת עבודת הכהן גדול ביום הכיפורים.

ובזה בא לידי ביטוי הייחוד והקשר העצמי דישאל וקוב”ה המתגלה ביום הכיפורים – שאין כאן אלא ”ישראל ומלכא בלחודוהי”²⁰ – הקב”ה ובני ישראל

(16) תניא פכ”ד.

(17) ויקרא טז, יז.

(18) יומא פ”א ה”ה.

(19) כדאיתא ברמב”ם הל’ יסוה”ת פ”ב ה”ז. אבל ראה זח”ב מג, א. וראה תניא רפ”ט.

(20) ראה זהר ח”א סד, א-ב. רח, ב. ח”ג ל, ב.

(הכהן גדול, שלוחן של כל ישראל) כ”בדן. וכשם שבזמן הבית התגלתה ההתקשרות העצמית דישאל וקוב”ה בכניסת הכהן גדול לקודש הקדשים – כן בזמן הזה מתגלית היא בתפילות יום הכיפורים, דהא התפילה במקום עבודת הקרבנות תקנוה:

דהנה, יום הכיפורים הוא היום היחיד בשנה שנתחייב בחמש תפלות. וחמש תפילות אלה, הן כנגד חמש הדרגות דהנשמה: נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה²¹. והתפלה החמישית (המיוחדת ליום הכיפורים), תפילת נעילה – על ידה מתגלית בחינת ”יחידה” שבנפש, שהיא מורה על הייחוד המוחלט של הנשמה עם הקב”ה.

ועפ”ז יבואר עומק חדש בהא שנקראת תפילה זו בשם ”נעילה” (דבפשטות, הוא משום שבזמן זה הוא נעילת שערי שמים²²) – דיש לומר, שאין הכוונה בזה שנועלים השערים בעדנו, ואנו נשארים בחוץ, כי אם אדרבה: בזמן תפילת נעילה, שאז מתגלית בחינת היחידה ש”חבוקה ודבוקה בך” – הייחוד דישאל וקוב”ה הוא בגלוי, דסוגר הקב”ה את כל השערים, ונמצאים עימו רק נשמות ישראל, ”ישראל ומלכא בלחודוהי”.

והגם דבחינה זו מתגלה בעיקר בתפילת נעילה, ולכן אז הוא עיקר כפרת היום²³, אמנם בכללות מאירה בחינה זו

(21) ראה לקוטי תורה פינחס דף פז, ב.

(22) ראה רש”י תענית כו, א ד”ה נעילה.

(23) ראה לקוטי תורה תצא דף לט, ד.

בכל המעט לעת דיום הכיפורים.

וכהלשון המובא בלקוטי תורה לרבינו הזקן²⁴: "יום שנתחייב בחמש תפילות", שכללות היום כולו – הוא יום מיוחד

המחויב בחמש תפילות. כלומר, אף דכל זמן של היום מחוייב בתפילה שלו (מעריב בערב, שחרית בשחר, וכו'), מכל מקום הרי זה "יום שנתחייב בחמש תפילות", כי היום בכללו, מאירה בו בחינת "חמש" – בחינת יחידה.

(24) סוף פ' פינחס.



גו'¹⁵. היינו ד"שבים" אין פירושו שעשו מצות תשובה כדינה, כ"א רק אלו "המאמינים כו'", דהא לא כ' כאן "השבים והמאמינים כו'" ¹⁶ דנאמר שהם ב' ענינים, אלא הדגיש דגדר "השבים" הוא הוא מה שהם "המאמינים" ¹⁷ ותו לא).

היינו דבאופן הכפרה שע"י עיצומו של יום, אין התשובה פועלת הכפרה, אלא הוא רק הסרת המונע, דמי שמבעט א"א שיוה"כ יכפר לו (וכמו שביאר הצפ"נ על הרמב"ם (הל' יום פ"ד ה"כ) בהא דאף לשיטת רבי דעיצומו של יום מכפר בלא תשובה, מ"מ אמרינן דבכרת דיומא עצמו, מי שחילל יוה"כ"פ, אין היום מכפר (שבעות שם), דזהו כיון שבאם אין אצלו העינוי דיוה"כ ה"ה מונע מיוה"כ"פ לכפר עליו, והוא מגדר דאין קטיגור נעשה סניגור. ועד"ז לדידן י"ל בשיטת הרמב"ם (שפסק כרבנן) שצריך להיות "שב", ע"מ שיוכל היום לכפר).

אמנם בכפרה הנפעלת ע"י עבודת השעיר, הבאה לכפר על מעשה העבירה, הנה אז צריך למעשה התשובה שע"י האדם (באופן חיובי) ע"מ להוסיף

(15) כ"ה ברמב"ם. ואולי צ"ל "אינו מתכפר", או "על המבעט בהן אינן מכפרין".

(16) וכ"ה ברמ"א ושו"ע רבינו הזקן שם.

(17) להעיר מגבורת ארי שם ד"ה חטאתו ואשם, דחטאת ואשם בלא תשובה נמי מכפרים, ומביא רא"י מכריתות שם דלא מוקי לה בשבין ואינן שבין כפשוטו דעשה תשובה כ"א "שבין דאמר יכפר עלי חטאתי שאין שבין דאמר לא תכפר עלי כו'" [אלא שבנוגע לחטאת ואשם אין כן דעת הרמב"ם כי כתב מפורש (הל' תשובה פ"א ה"א) בעלי חטאות כו' אין מתכפר להן בקרבנם עד שיעשו תשובה ויתודו וידי דברים].

בפעולת הכפרה, ורק ע"י שניהם יתכפר לו.

וזהו שבתחילה הדגיש דבזה"ז שאין מעשה דשעיר, "ואין שם אלא תשובה", דהתם מיירי באופן התשובה בשלימותה המכפר "על כל העבירות", היינו על מעשה העבירה עצמו, ובזה"ז ליכא אלא מעשה דתשובה. משא"כ גבי עצמו של יום כ' דמכפר ל"שבים", היינו דהוא תנאי בהגברא שצ"ל "שב" בכדי לא למנוע הכפרה עליו, אבל לא שהתשובה פועלת את הכפרה. משא"כ בשעיר כ' "והוא שעשה תשובה", היינו שמעשה התשובה מועיל ונוקק עבור הכפרה עצמה¹⁸.

ה

מיישב שיטת הרמב"ם בכפרת שעיר, ועפ"ז יבאר מחלוקת רבי ורבנן

והנה, מקורו של הרמב"ם לחלק כן בב' סוגי הכפרה, שכפרת השעיר היא על מעשה האיסור עצמו, מפורש הוא בהכתובים, דגבי שעיר המשתלח נאמר (אחרי טז, כב) "ונשא השעיר עליו את כל עוונותם". וכן נאמר בכתוב שלפנ"ז "והתוודה עליו את כל עוונות בני" ואת כל פשעיהם לכל חטאתם ונתן אותם על ראש השעיר", ואחז"ל (יומא

(18) וגם בכפרה דחטאת ואשם שני תנאים: א) "אין מתכפר להן בקרבנם עד שיעשו תשובה ויתודו" (רמב"ם הל' תשובה פ"א ה"א), ב) אינם מכפרים "אלא על השבים המאמינים בכפרתן אבל המבעט כו'" (רמב"ם הל' שגגות שם). וראה תוס' (שצוין הערה 27) שאפשר להיות "מבעט" גם אם עשה תשובה.



גדר הכפרה והתשובה דיוהכ"פ

יקדים דלהרמב"ם ע"כ צריך לחלק בין שיעיר לכפרת היום / יכריח דלהרמב"ם ב' סוגי כפרה איכא / יבאר מהות ב' אופני הכפרה שברמב"ם, כפרה על מעשה האיסור וכפרה על הגברא / יסיק דאף בהתשובה איכא ב' אופנים אם הוא רק תנאי שלא יהי' אינו שב או דבעינן לתשובה ממשי / מיישב שי' הרמב"ם בכפרת שיעיר, ועפ"ז יבאר מחלוקת רבי ורבנן / דין כפרת מבעטים בזמן הבית

א

יקדים דלהרמב"ם ע"כ צריך לחלק בין
שיעיר לכפרת היום

גבי הכפרה דשיעיר המשתלח, כתב הרמב"ם (הל' תשובה פ"א ה"ב): שיעיר המשתלח מכפר על כל עבירות שבתורה הקלות והחמורות, בין שעבר בזדון בין שעבר בשגגה, בין שהודיע לו בין שלא הודיע לו הכל מתכפר בשיעיר המשתלח, והוא שעשה¹ תשובה, אבל אם לא עשה תשובה אין השיעיר מכפר לו אלא על הקלות.

ובכס"מ על אתר הקשה דאיתא בגמרא בשבועות (יב, סע"ב ואילך) דאיפליגו רבי

(1) וי"ג (בכ"י ודפוס רמב"ם) "שיעשה תשובה" - ראה ספר המדע (ירושלים, תשכ"ד).

ורבנן, לדעת רבי ש"על כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יום הכיפורים מכפר", ולרבנן "דיוהכ"פ אינו מכפר אלא לשבים". ואמרין ע"ז בגמרא, דלרבי אף על עבירות חמורות מכפר בלא תשובה, ולרבנן דאמרי דיוהכ"פ אין מכפר אלא על השבים, הנה ללא תשובה אף על קלות אינו מכפר. וא"כ שיטת הרמב"ם היא דלא כמאן, וממ"נ אם עשה תשובה אזי מכפר אף על החמורות, ואם לא עשה תשובה אזי לרבי יכפר על הכל ולרבנן אינו מכפר אף על הקלות, ומנין שעל הקלות יכפר אף בלא תשובה.

ובדברי הרמב"ם גופא צ"ע, דהא הרמב"ם עצמו פסק כבר כרבנן בהלכה זו דהכפרה תלוי' בתשובה, וכ"ה בהלכה שלאח"ז (ה"ג) שכתב "עצמו של יוהכ"פ מכפר לשבים". וא"כ מנ"ל להרמב"ם לחדש דבקלות מכפר אף בלא תשובה.

אוצרות המועדים

משא"כ גבי התשובה שצ"ל עם כפרת השעיר כ' ד"הוא שעשה תשובה". היינו שאף בהתשובה עצמה, הנה גבי עיצומו של יום הדגיש הגברא שצ"ל "שב", וגבי כפרת השעיר דייק להדגיש החפצא דמעשה התשובה.

ויש לומר בזה, דבהתשובה הנצרכת לכפרת היום, אין כוונתו לתשובה שלמה על חטאיו כמצותה, בכל הגדרים והתנאים שבזה (כפי שהאריך לבארם בפרק ב' מהל' תשובה), אלא הכא מיירי רק בתשובה המועטת שדי בה כדי להסיר דבר המעכב. כלומר שאין נצרך לכפרה זו מציאות תשובה באופן חיובי (שאו בעי' למהוי תשובה בכל דיני'), רק בעינן לשלול שלא יהי' כאן דבר שהוא היפך התשובה, שלא יהי' מאלו המבעטים בכפרתם ואינם מאמינים בה כלל, דאז א"א שיתכפר לאדם זה כיון דהאדם עצמו מנגד לכפרתו, ו"אין קטיגור נעשה סניגור" (ר"ה כו, א. ושי"נ), ולהסיר דבר המעכב צריך שיהי' "שב" לה' בכללותו¹³, אף שלא קיים כל מצות התשובה כדינה.

(וע"ד מה שפסק בהל' שגגות פ"ג ה"י¹⁴), ד"אין יוהכ"כ ולא החטאת ולא אשם מכפרין אלא על השבים המאמינים בכפרתן, אבל המבעט בהן אינן מכפרין

כפרה (שא' מהם יוהכ"פ, כהמשך הברייתא) . . ותשובה עם כל א". ולהעיר שבהלכה ד' לא העתיק הרמב"ם לשון זה דהברייתא וראה לקמן הערה 23.

(13) משא"כ "שב מידעיתו" שבחולין ה, ריש ע"ב. ושי"נ.

(14) והוא מכריתות ז, א - כנסמן בכס"מ שם. הובא (לענין יוהכ"פ) ברמ"א ושו"ע רבינו הזקן או"ח סו"ס תרו.

במעשה האדם, והוא ע"י "עיצומו של יום הכיפורים", דע"ז איכא כפרה בהגברא.

(ובזה מחזור מה שגבי זמן הבית לא נצרך להזכיר אף הכפרה דעיצומו של יום, אף שישנה גם אז¹⁰ לכמה שיטות¹¹, דהא אז איכא כפרה גדולה מזו - ע"י עבודת השעיר המכפרת אף על העבירות עצמן, ו"בכלל מאתיים מנה").

ד

יסיק דאף בהתשובה איכא ב' אופנים
אם הוא רק תנאי שלא יהיה אינו שב או
דבעינן לתשובה ממשי

אמנם, אף בסוגי הב' דכפרה (שעל הגברא לבד), זקוקים אנו ג"כ לענין התשובה. אלא שהוא אופן אחר בתשובה, כדלהלן.

ובהקדם דיש לדייק בלשון הרמב"ם מה ששיניה לומר גבי עיצומו של יום ד"מכפר לשבים", ולא כתב "עם התשובה"¹²,

(10) וכפשטות הפי' בתוספתא סוף יומא (הובא בראשונים ועוד שבהערה הבאה¹): חומר . . ביום הכפורים שאין בשיעיר שיום הכפורים מכפר בלא שיעיר. וראה ירושלמי יומא פ"ח ה"ז.

(11) ראה הדיעות בזה בתור"ה דעבד - שבועות יג, א. ח' הרשב"א הריטב"א והר"ן שבועות שם. וברעת הרמב"ם ראה בהנסמן בהערה 5. ולהעיר גם מדיוק לשון הרמב"ם הל' שגגות פ"ג ה"י - הובא לקמן בפנים סעיף ד (וראה לקמן בפנים).

(12) ע"ד הברייתא דיומא (פו, א) "ארבעה חלוקי

ג) ולכמה מהם (ר"ח, ר"י מיגש, רמב"ן ועוד) הובאה הברייתא בגמ' כאן (יג, ב). וראה רש"י: דתניא חומר . . לא גרסינן לה.

ובפשטות יש לומר, דלהרמב"ם תרי מיני כפרה איכא. וכפרת "שעיר המשתלח" אינה ממין הכפרה ד"עצמו של יוה"כ" שבה איפליגו רבי ורבנן, וב' כפרות נפרדות הן², ופלוגתא רבי ורבנן היא רק לענין הכפרה דעיצומו של יום.

ונראה כך מלשון הרמב"ם גופא, דהא דפסק כרבנן מיירי התם בכפרה דעיצומו של יום, ובזה פסק דאינו מכפר אלא לשבים³, ואילו בכפרת שעיר כתב דיכפר אף בלא תשובה⁴ על הקלות.

אמנם הא גופא צריך עיון גדול, מהיכי תיתי לחלק בין כפרת שעיר לכפרת עיצומו של יום. ובכפרת שעיר גופא צ"ב

(2) להעיר מחידושי הרשב"א שבועות שם ד"ה קשיא אשמעתין.

(3) כמבואר בלח"מ כאן ה"ג. וראה גם כס"מ שם ד"ה ועצמו. ועוד.

(4) בחבור התשובה להמאירי (משיב נפש מאמר ב פ"ג) "ומה שאמרו בקצת מקומות שמכפר על הקלות אף בלא תשובה, ביאור - אע"פ שלא התעורר תכלית הערה עד שיכא ממנה לידי תשובה גמורה". אבל לא נרמז לכאורה מזה ברמב"ם, ואדרבא כותב "אבל אם לא עשה תשובה . . מכפר לו . . על הקלות". והמאירי לשיטתו ש"שעיר הוא סבת הכפרה והתשובה היא הכפרה"א (וכן כ' שם לגבי עצמו של יום הכפורים ויסורין ומיתה ד"כלם הערה המגעת לו באי זה מאלו והכל סבת התשובה והיא הכפרה"). אבל ברמב"ם מפורש "שעיר המשתלח מכפר על כל עבירות כו' והוא שעשה תשובה". ומשמע שהשעיר הוא הוא המכפר, אלא שצריך להיות, בנוגע לחמורות, גם תשובה.

(א) ולהעיר גם ממשנ"ת בחסידות ע"ד שעיר המשתלח - מאמרי רבינו הזקן פרשיות ח"ב ע' תתכח: דרמ"צ (קיא, ב): ולא ה' בא לכפר החטא ממש רק להסיר הקטרוגים כו'.

הא שאי"צ תשובה⁵ על עבירות קלות⁶.

ב

יכריח דלהרמב"ם ב' סוגי כפרה איכא

ובהקדים, דהנה הרמב"ם בהלכה הנ"ל, כתב "בזמן הזה⁷ שאין ביהמ"ק קיים ואין לנו מזבח כפרה, אין שם אלא תשובה כו'", והיינו דבזה"ז איכא רק כפרה ע"י תשובה. וזה תמוה, דהא להרמב"ם איכא גם כפרה שע"י עיצומו של יום ד"עצמו של יום הכיפורים מכפר לשבים", וא"כ מהו שכתב דהאידינא איכא רק כפרה שע"י תשובה.

ובפשטות הי' נראה דמ"ש "אין שם אלא תשובה" רצונו לומר דמיירי הכא רק

(5) וראה בהכרח דברי הרמב"ם - לח"מ לרמב"ם שם. תוספת יוה"כ פ' (ד"ה ולענ"ד) וגבורת ארי (ד"ה ועל החמורות) ליומא פה, ב. מנ"ח מצוה שסד קרוב לסופה. ובכו"כ מפרשי הרמב"ם.

(6) בירושלמי יומא פ"ה סה"ו (ועד"ז בירושלמי שבועות פ"א ה"ו) אע"פ שלא עשה תשובה. ובכו"כ מפרשים שמכאן מקור הרמב"ם דהשעיר מכפר על הקלות אף בלא עשה תשובה². אבל צ"ע החילוק בין שעיר המשתלח ליוה"כ פ' שבזה כתב שמכפר רק לשבים. וראה שירי קרבן לירושלמי שבועות שם. ועוד.

(7) בכמה גירסאות דהרמב"ם (ראה רמב"ם הנ"ל הערה 1): בזמן שאין בית המקדש, וליתא תיבת "הזה".

(ב) ואף שדעת הרמב"ם אינה מתאימה עם מ"ש בירושלמי שם בנוגע לל"ת, דהרי בירושלמי חילק בין עשה ול"ת, משא"כ להרמב"ם - ראה כס"מ כאן ה"ב ד"ה ומה הן - י"ל שבפרט זה (מה הן הקלות והחמורות) פסק הרמב"ם כתנא ביומא (פ"ו, רע"א).

לענין כפרות הבאות ע"י מעשה האדם, שאחר החורבן אין עוד כפרה התלוי' במעשה האדם ע"י עבודה וכיו"ב מלבד כפרה שע"י תשובה. מיהו ודאי ישנה גם כפרה שע"י עצמו של יום.

אלא שצ"ב, דאי נימא כוונתו כנ"ל דבזה"ז ליתא כפרה שיש בה מעשה אדם מלבד תשובה, אמאי לא כתב בפירוש בלשון "אין לו להאדם אלא תשובה" (שאז היתה משמעות הלשון, דרק בדברים התלויים במעשה אדם אין עוד כפרה מלבד תשובה, מיהו עדיין איכא כפרת עצמו של יום). ולשונו "אין שם אלא כו'" נראה יותר דליתא כלל⁸ שום סוג אחר דכפרה בזה"ז⁹.

ועפ"י הנ"ל אתי שפיר, דבתחילת דבריו קאי בסוג אחד דכפרה, ודוקא על כפרה זו דמיירי בה התם אמר דאינה בזה"ז כלל אלא ע"י תשובה (כי סוג כפרה זו אכן אינה, אף לא ע"י עצמו של יום). ומ"ש לאח"ז דעצמו

(8) ראה מפרשי היד בתחלתו.

(9) ופשיטא שאין לומר דלדעת הרמב"ם אין מכפר אלא תשובה, משא"כ יוה"כ פ' אינו בגדר מכפר, ורק שהתשובה מכפרת ביום הכפורים בלבד (וראה רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ז) - כי זהו היפך פשטות לשון הרמב"ם "ועצמו של יום הכפורים מכפר לשבים" (וכן בריש הלכה ד "אע"פ שהתשובה מכפרת על הכל ועצמו של יום הכפורים מכפר"), שמשמעו דעצמו של יום הכפורים גופא הוא המכפר.

וי"ל דשאני יסורין שצריכים ביחד עם התשובה לכפר על כריתות ומיתות כ"ד, ועד"ז מיתה על עון חילול השם (שברמב"ם שם ה"ד) - שהם אינם בגדר מכפרים (כמו התשובה) כ"א "גומרין לו הכפרה", "אינו מתכפר לו כפרה גמורה" (לשון הרמב"ם שם). ועד"ז מ"ש המאירי (הנ"ל הערה 4). וראה אגרת התשובה פ"א.

של יוה"כ מכפר הוא בסוג אחר דכפרה שלא קאי ב' מקודם.

ג

יבאר מהות ב' אופני הכפרה שברמב"ם, כפרה על מעשה האיסור וכפרה על הגברא

וביאור הענין, דבגדר כפרה איכא למימר ב' אופנים, דאפשר לומר שהוא לכפר על העבירות עצמן, היינו החפצא דמעשים האסורים, וממילא נמחל להאדם, או אפ"ל שהכפרה מכפרת על הגברא עושה האיסור, כלומר שהכפרה מעלה את האדם מהחטאים וממילא מתכפר לו.

ובזה יש לבאר שיטת הרמב"ם, דס"ל שב' סוגי הכפרה הנ"ל תרומיהו קושטא נינהו, ואלו הם ב' מיני הכפרות שמנה כאן.

ועפ"י י"ל, דבהלכה ג' מיירי הרמב"ם בכפרה המכפרת על המעשה עצמו, וכלשונו כאן ד"תשובה מכפרת על כל העבירות". וזהו שהדגיש דבזמן הזה "אין שם אלא תשובה", פירוש דכפרה זו המכפרת על החפצא דהאיסור ליכא בזה"ז אלא רק ע"י קיום מצות התשובה, דהא א"א לעבודה אחרת ע"י מעשה האדם, שאין לנו מזבח.

ואף גבי עבודת השעיר (בהלכה ב') הדגיש דהוא "מכפר על כל עבירות שבתורה", היינו על המעשה האסור עצמו.

ובהמשך ההלכה מביא הרמב"ם אופן חדש דכפרה, שאיכא אף בזה"ז ואינו תלוי